

Pierwsza systematyczna analiza sytuacji życiowej osób bezdomnych

Badanie Wyższej Szkoły im. Alice Salomon w Berlinie we współpracy ze stowarzyszeniem EBET (Ewangelickie Zrzeszenie Federalne ds. Zapewnienia Środków do Życia i Partycypacji)

Prof. Dr. Susanne Gerull

Podsumowanie

Niniejsze badanie stanowi pierwszą systematyczną analizę sytuacji życiowej osób bezdomnych. Jest ono reprezentacyjne dla dorosłych osób poważnie dotkniętych bezdomnością, które zwracają się do ośrodków pomocy osobom bezdomnym lub do ośrodków pomocy osobom mającym konflikt z prawem. Są to placówki pełniące służbę diakonijną¹ znajdujące się na terenie całych Niemiec. Podstawą teoretyczną badania jest metoda badająca sytuację życiową, która uwzględnia wielowymiarowość różnych dziedzin życia w ich wzajemnym oddziaływaniu na siebie, umożliwiając przez to całościowe spojrzenie na sytuację życiową człowieka. To z kolei jest warunkiem udzielenia profesjonalnej pomocy osobom dotkniętym ubóstwem, dlatego też wyniki badania stanowią ważny wkład do praktycznych badań nad pomocą osobom bezdomnym i zagrożonym bezdomnością.

Badanie po raz pierwszy wprowadziło tzw. wskaźnik sytuacji życiowej odnoszący się do grupy docelowej osób poważnie dotkniętych bezdomnością. Łączy on w sobie różne czynniki wpływające na sytuację życiową respondentów i umożliwia przez to podział na pięć kategorii sytuacji życiowej – od bardzo dobrej do bardzo złej. Wybór relewantnych dziedzin sytuacji życiowej, kształtowanie pytań i kategorii odpowiedzi, jak również nadawanie wagi poszczególnym odpowiedziom oparte było o metodę partycypacyjną i przebiegało z udziałem zarówno osób zawodowo zajmujących się tą tematyką, jak i osób bezdomnych. Dla każdej z sześciu wybranych dziedzin sytuacji życiowej (sytuacja materialna, praca zarobkowa, mieszkanie, zdrowie, bezpieczeństwo i partycypacja/więzi społeczne) stworzono pytanie pozwalające na obiektywną ocenę sytuacji oraz pytanie, na które udziela się subiektywnej odpowiedzi. Użyty kwestionariusz składa się zatem łącznie z dwunastu zmiennych określających kategorie sytuacji życiowych, jak również z kilku pytań socjodemograficznych i końcowego pytania „o przyszłość”, w którym respondent określa, jak według niego będzie wyglądała jego sytuacja życiowa za rok. Łącznie przeanalizowano 1.135 kwestionariuszy próby reprezentatywnej.

Respondenci naszego badania w 28 % znajdują się w sytuacji życiowej gorszej niż przeciętna (zła, bardzo zła), w 19,7 % w sytuacji lepszej niż przeciętna (bardzo dobra/dobra) i w 52,2 % w sytuacji życiowej, którą zalicza się do kategorii średniej. Szczególnie godne uwagi są różnice obiektywnych i subiektywnych danych: wielu respondentów

¹Diakonie Deutschland – organizacja diakonijna Kościoła Ewangelickiego w Niemczech

ocenia swoją sytuację jako znacznie cięższą niż wskazują na to obiektywne dane (40,9 % versus 25,1 % w dwóch najniższych kategoriach poniżej przeciętnej). Według obliczeń sporządzonych z pomocą tzw. analizy głównych komponentów głównym czynnikiem wpływającym na sytuację życiową badanych osób bezdomnych jest bezpieczeństwo egzystencjalne i ontologiczne: kryje się za tym faktyczna sytuacja mieszkaniowa czy noclegowa, zadowolenie z warunków mieszkaniowych, poczucie bezpieczeństwa i dostęp do opieki medycznej. Te aspekty mają kluczowe znaczenie i nie da się ich zrekompensować w inny sposób. Wpływają one na trwałe poczucie bezpieczeństwa, ochrony i przewidywalności własnego życia.

Zgodnie z tym ze statystycznej analizy danych wyłoniła się grupa osób szczególnie narażonych. Są to osoby żyjące na ulicy lub w podobnie trudnych warunkach mieszkaniowych i noclegowych. Prawie 2/3 z nich znajduje się w sytuacji życiowej z kategorii poniżej przeciętnej, a prawie 1/4 myśli wręcz, że ich sytuacja życiowa pogorszy się w przeciągu najbliższego roku. Ponadto w najtrudniejszej sytuacji, według naszego badania, znajdują się osoby z krajów Unii Europejskiej spoza Niemiec, wśród których prawdopodobnie znajdują się głównie osoby z Europy Południowo-Wschodniej. Prawie 2/5 z nich znajduje się w sytuacji życiowej gorszej niż przeciętna. Do grupy osób szczególnie narażonych można zaliczyć również kobiety. Co prawda ich ogólna sytuacja życiowa przedstawia się nieco lepiej niż u mężczyzn, jednak to kobiety wykazują mniejsze zadowolenie ze swojej sytuacji życiowej w prawie wszystkich jej dziedzinach. Należy dodać, że kobiety żyjące w ukryciu i w przymusowych związkach są niedostatecznie reprezentowane w naszym badaniu, ponieważ rzadko szukają one profesjonalnej pomocy. Wpływa to na różnice wyników w zależności od płci. W zestawieniu różnych grup wiekowych to młodszy respondenci okazali się w miarę odporni wobec ich sytuacji życiowej, która obiektywnie może być czasami uznana za bardzo ciężką. Osoby ze średniego przedziału wiekowego oceniane są jako szczególnie narażone.

Co ciekawe, sytuacja życiowa osób długotrwale bezdomnych (od roku lub dłużej) w całościowym spojrzeniu nie jest tak zła jak sytuacja osób ze średnim okresem trwania bezdomności. Według pozyskanych subiektywnych danych osoby długotrwale bezdomne wykazują zdolność do adaptacji, którą można wykorzystać jako ich potencjał przy udzielaniu im pomocy. W najlepszej sytuacji życiowej znajdują się jednak osoby, które są bezdomne dopiero od krótkiego czasu (poniżej miesiąca). Świadczy to o konieczności możliwie jak najszybszej pomocy w znalezieniu własnego mieszkania dla takich osób, aby zapobiec utrwaleniu się ciężkiej sytuacji. Oczywiście najlepszym podejściem w tym kontekście jest właściwa praca prewencyjna, która zapobiega powstawaniu bezdomności.

Na podstawie wyników badania można wysunąć postulat, że każdy człowiek ma prawo do mieszkania i może domagać się tego prawa. Dlatego instytucje pomagające osobom bezdomnym i zagrożonym bezdomnością powinny silniej podkreślać mandat polityczny pracy socjalnej. Ponadto osoby zwracające się o pomoc muszą być częściej włączane w podejmowanie decyzji, które będą miały wpływ na ich sytuację życiową.